

loyálnosťou svojou dôveru tú zasluhujú, následkom toho zverenie moci úradnej národným mužom do rúk.

Tieto úlohy mali by prijať na seba mužovia tí, ktorí už či v mene národa, či jako vyslancovia Matice, k slávnosti Mikuláša Zrinského pôjdu, kde sa im k horeuvedenému účinkovaniu najlepšia príležitosť zavdá.²¹

Upozornenie Chorvatov a Srbov na to, že keď v horeudaných punktach narádzaným spôsobom oproti kolosu maďarskému nám na nohy pomôžu, skrze to len seba samých zosilnia, nemohlo by zostať bez zdarilého účinku.

2. Aby z valného zhromaždenia Matice slovenskej vyslanstvo išlo do Viedne cieľom vyslovenia nekonečnej dôvery a lásky, ktorú verný národ slovenský panovníkovi svojmu v dobách ťažkého navštívenia choval a chová; a cieľom prednesenia prosby, aby pôvodné stanovy Matice slovenskej (punkt o podvýboroch, respektíve agenciách Matice) milosrdne potvrdené boli.²² Keď aj nie bezprostredne u Jeho Veličenstva, ale prostredne skrze mužov blízko u prestola stojacích zavdá sa vyslanstvu tomu príležitosť smutný stav náš, ako aj žiadosti a snahy naše najvyššiemu miestu v známosť uviesť a tak cestu k cieľu našemu vedúcu prekliesniť.

Keby som nebol internovaný²³ a môhol by som živým slovom a skutkom za uskutočnenie hore udaného návrhu pôsobiť, pochlebujem si, že by sa mi u nie jedného z bratov mojich reflexie a nedôvera k vlastným silám odstrániť podarilo, taktoko ale urobte bratia drahí sami, čo a ako za dobré uznáte.

Debrecín 8. 8.

Štefan Daxner

124

Úvaha anonymného autora (R) „Foederalismus“ o ďalších osudoch Rakúska a národov v ňom bývajúcich.

Uverejnili PbV, roč. VI, č. 72. Budín 7. septembra 1865.

Autor úvahy, dobre znalý pomerov Rakúska, rozoberá súčasný jeho stav a možnosti ďalšieho vývinu po vojnách prusko-rakúskej a taliansko-rakúskej. Za najvýhodnejší uznáva princíp centralistický, je za rešpektovanie zásady federácie národov.

²¹ Deputácia Matice slovenskej sa uskutočnila v novembri 1866 po matičnom valnom zhromaždení na základe jeho rozhodnutia. Boli v nej dr. J. M. Hurban a Juraj Slotta. Obidvaja rokovali s chorvátskymi národovcami počas jubilejných slávností. Podstata a výsledky rokovaní nie sú podrobnejšie známe. Porovnaj obsérne vyličené návštevy od J. Slottu, *Pamiatka tristo-ročnice Mikuláša Šubiča Zrinského odbavované v Záhrebe dňa 24.—26. novembra 1866*, uverejnené v PbV, roč. VII, č. 2, 6, 7, 14—17, 22, 23, 30—33.

²² Spomínaná deputácia sa uskutočnila začiatkom októbra 1866. Matica slovenská bola značne hatená vo svojej činnosti nepotvrdením toho bodu stanov, ktorý mal pripúšťať zakladanie podvýborov či agencií, čo by pre stmelenie slovenského národného hnutia bolo malo veľmi priaznivý dôsledok pri známej jeho roztrieštenosti.

²³ Daxner má tu na mysli, že bol v Debrecíne odrezaný od sveta, akoby skutočne internovaný, a jeho činnosť policajne sledovaná.

Dopisovateľ Váš pražský¹ vyzval Slovákov, aby zrejme vyslovili, pod akými výminkami im ľzä učiť program federalistov programom svojim.

Nie som plnomocník Slovákov, teda ani nemôžem menom národa hovoriť, ale ako verný syn národa slovenského, ktorý zná jeho položenie a potreby, prijímam to vyzvanie a chcem vysloviť svoj osobný náhľad o tejto veci.

A tento náhľad skrátka je, že

„národ slovenský program federalistov tak, ako dosiaľ stojí, prisvojiť si naskrze nemôže.“

Pochyby o tom niet, — že monarchia austrijská povstania svoje ďakovať má hlavne ideí federalizmu, a síce či vezmeme zjednotenie sa rozličných krajín pod panovanie rodiny Habsburgov, čiže pragmatickou sankciou skrze jednotlivé krajiny dobrovoľne prijatú úmluvu krajín medzi panujúcou rodinou, z druhej strany ale aj krajín medzi sebou; nasledovne pochyby niet ani v tom, že nič prirodzenejšieho niet, nežli aj na budúce zadržať túto životnú zásadu Austrie za zásadu organickú tak, ako že je ona podmienkou jestvovania monarchie austrijskej.

Absolutizmus a centralizujúce snahy nepremeškali síce v krajinách ich vlivu viac vystavených znaky federalizmu zotierať, a krajiny v jednotvárnu jedinnosť nivelizovať;² ale či rozsiahlosťou, či skrze vyvinutejší politický život, či pre iné výhodnejšie položenie, silnejšie krajiny vzpierali sa snahám tým všemožne, ba ani v tých najpotlačenejších krajinách nebolo možno vytrieť pamiatku, pocit a povedomie ideí federalizmu, ako uholného práva a potreby.

Ale federalizmus tento bol skutočne federalizmus *krajín*.

V pohyboch r. 1848/49 idea národnosti rozsiahlejšie rozmery, jej ponímanie hlbšieho významu a jej prevedenie konkrétnejšie, pre život síce podoby dostali; vyslovil Palacký myšlienku federácie *národov*,³ a Ostrožinský⁴ navrhnul, keď aj nie konečný, ale predsa zovrubný a určitý nákras k ustrojeniu Austrie na základe národnosti.

Bolo by zase postavenie idey federalizmu na hodnosť smerodajného pravidla, ktoré ale nie viac krajiny, ale živé národy a národnosti malo za predmet a základ.

Uznať mi prichodí, že obe tieto poňatia stáli na výške vývinu svetoducha, a že neprešli hneď vtedy do života, keď monarchie austrijskej, ako mäkkému vosku, možno bolo dať tvárnosť podľa tvorivého génia času, pričom len v tom prichodí hľadať, že národy, ktoré popredne boli povolané vo svojom vlastnom záujme zaujať sa za ne, neboli ešte pripravené, nasledovne nemali síly im dať života.

Nastala doba Bachova,⁵ ktorá uznala síce ideu národnosti, ale myslela, že národnosť je niečo náhodného, človekom ustrojeného, a začala ustrojovať nezmysel, t. j. národnosť austrijskú, miešaním všetkých národností medzi sebou uhladzovaním národností nemilých, a vlastne nemčila pekne rúče, čo nebolo nemeckého, len Maďarom a v istej miere Poliakom nechala slobodnejšieho dychu, — zavrhnúc celkom ideu federalizmu.

Rozšírená ríšska rada r. 1860 rozborila tento uhládzajúci a vyhládzajúci systém a postavila sa na stanovište pred 1848, na právo krajín, a vyliahla heslo historicko-politických *individualít a autonómie krajín*, za čo Maďarom hlavne ďakovať dlžno. Štátoprávny výraz a sankciu dostali tieto zásady v Októbrovom diplóme.

¹ Môže ísť o Ambra Pietra, ktorý v tom čase študoval právo v Prahe.

² Značí sploštiť, zrovnať.

³ Na slovenskom sjazde v Prahe roku 1848 a i neskoršie, najmä v diele *Idea státu rakouského*, ktoré vyšlo roku 1865.

⁴ Nepodarilo sa mi zistiť, o koho ide.

⁵ Trvala od roku 1850 do roku 1859.

A týmto bola idea federalizmu v Austrii znova oživotvorená, ba poľahke na prireknutie ústavnosti všetkým krajinám v rečenom diplóme intenzívnejšie prevedená nežli sme to pred 1848 videli.

Ale tento federalizmus celé svoje závažie položil na pochop historicko-politickej individuality, na pochop *krajiny*. Jemu sú len krajiny činiteľmi, ktoré do ohľadu prídu, a živé národy sú mu tak rečeno *ničím*.

Čoho domáhal sa Bach cestou absolutizmu, t. j. jedinstva monarchie a germanizácie, to chcel obsiahnuť Schmerling vysvetľovaním a aplikovaním Októbrového diplómu skrz svoju Februárku, a docielil svojou zle pochopenou službou národnosti, t. j. panovaním germanizmu cestou ústavnou, uprepastenie⁶ druhej čiastky svojej úlohy, t. j. jedinstvo monarchie, lebo Belcrediho⁷ pričinením vydaný septembrový manifest zničil jedinstvo monarchie, a zo zamýšľaného celku urobil konglomerát dorozumieť sa nemohúcich krajín a krajínok.

Toto by bola najnovšia obdoba a fáza federalizmu austrijského, ale to poznamenanie premeškať nemôžem, že taká, ktorú pre štátnu impotenciu za najnebezpečnejšiu držím pre jestvovanie Austrie, a z príčiny tej, že súvislosť medzi krajinami neslýchane rozvykláva, a strany spojivej moci dorozumenia niet, ani ho na nastúpenej ceste, aspoň k uspokojeniu tých, ktorých týka sa, tak ľahko nebude, aj pre jestvovanie samých krajín. Lebo ostanú-li krajiny v tej jedna s druhou nesúvislej neodvislosti, stane sa monarchia impotentným a bezvýznamným konglomerátom, ktorý sme skúsili v jej najväčšom nebezpečenstve ešte neprevýšenom; zužujúli sa ústrednej moci centrifugálne snahy a nečinnosť, alebo nesúvislá činnosť krajín, padnú krajiny v obeť absolutizmu, akože už aj skutočne — čo len dočasne aj padli. Tretieho tu niet.

Ale nech moje obávania zahanbí skutočnosť, nech prospech mnou neverený presvedčí ma o lepšom, predsa ostane tejto fáze federalizmu tá hlavnia, alebo radšej jediná známka, že je federalizmom krajín, a výrazom tej najrozsiahlšej autonómie krajín.

Idea jedinstva monarchie manifestom septembrovým je vytretá a zostala idea federalizmu a idea autonómie krajín.

Vysvetľovania môžu síce rozličné stránky uchopením sa podajedného slova rozličné vypridať, ale prakticky zmysel vecí a ich vývinu je ten.

Cesta, ktorú nastúpila monarchia septembrovým manifestom vedie k rozpadnutiu sa monarchie alebo ak ústrednia vláda bude mocnejšia nežli národy, k dočasnému absolutizmu; budú-li ale národy mocnejšie, nežli ústredná vláda, k niečomu takému, čomu tvoritelia septembrového manifestu stoj čo stoj vyhnúť chceli, t. j. k *federalizmu národov*, a to národov nie tých, ktorých menovať zvykli historicko-politickými individualitami, ale národov rodových.

Iste veľká a len na svoju záhubu neveriaca zaslepenosť alebo pretvárenosť je k tomu potrebná, aby niekto nevidel, že za našich časov — povedzme to zrovna a úprimne, veď sa nedeje zo sebeckých, ani či politicky, či mravne trestuhodných úmyslov, ale len z úprimnej snahy k po- a dorozumeniu, a tak k upevneniu na kraj priepasti privedenej budúcnosti našej spoločnej — zaslepenosť reku a pretvárenosť je k tomu potrebná, aby za našich časov človek nevidel, že pochop krajiny prestal byť tým všemohúcim faktorom kombinácií politických štátnikov, predmetom zbožného súcitu, podnetom, pohnut-

⁶ Dovŕšenie.

⁷ Rakúsky štátnik. Žil v rokoch 1823—1902. Po páde A. Schmerlinga sa stal ministrom vnútra. Bol zanovitým odporcom Maďarov a chcel uskutočniť federalistické usporiadanie Rakúska, no nie na národnom princípe.

kou a cieľom občianskych cností občanov a ústrojom všeúčinkujúceho svetoducha. Dokazovať, prečo je tak, ďaleko by viedlo, ale že je tak, to vlastnými očami vidíme.

Vlastenectvo, akokoľvek vychýrené, prizreme-li sa bližšie, je len naličená pekná farba, náhoda bez obsahu, slovo bez praktického zmyslu a pretext či to rodinné, či stavovské, či, a to hlavne národné sebecké výhody na újmu obecného prospechu uskutocňovať. Živé povedomie pre jestvovanie krajiny neodbytnej obecnomyseľnosti vyhaslo, a čisté vlastenectvo stalo sa riedkou vlastnosťou.

Slovom, kto nie je slepý, ten vidí, že popredné miesto pochopu krajiny a vlastenectva zaujíma už pochop *národa rodového a rodomilstva*.

Tak to vidíme po jednotlivých krajinách miešanej národnosti, tak aj v celej Európe.

Kto nevidí, že na poli solferínskom a na poli královéhradeckom⁸ víťazstvo úplné a rozhodné slávila idea národnosti nad právom krajín; a idea slobody a rovnosti národov nad právom historickým; že sa tam zasvätila nová éra verejného práva európskeho, ten len na svoju záhubu nechce oči otvoriť, a vystavený je tej podivnej, ale neuprositeľnej hre osudu, že aj výhra mu k strate poslúži.

Koho pán Boh na jeho vlastnú záhubu nezaslepil a pozoruje, čo a akým prekvapujúcim obrovským a neodolným krokom sa deje zúkol vúkol, ten uzná, že národy rodové sú už teraz tie faktory, s ktorými počtovať prichodí každému rozumnému štátnikovi chceli štát, ktorý zverený je jeho rukám zachovať.

Nakoľko oslabil pochop krajiny, a ako nespodievané obrovský zrastnul pochop národa, ohromujúci príklad máme na Germánii, ktorej mnohé krajiny pod 14 dňami zmizli, a ostatné iste vo veľmi krátkom čase tiež zmiznú, trebárs ich jestvovanie zakladalo sa na sväto-sväte zapečatenom a celou Európou garantírovanom historickom práve. Pochop národa slávne zvíťazil a slávne víťazí nad pochopom krajiny.⁹

Austria je monarchia z rozličných krajín ale spolu aj z rozličných národov zložená. Keby jej obyvateľstvo bolo len jedného národu, niet pochyby, žeby hraníc krajín v nej už nebolo, alebo žeby ich najbližšia budúcnosť ľahkým dýchnutím zľúkla.

Ale jej rozlične poukladané a prevrstvené, k rozličným plemenom prináležajúce národy hľadajú v hraniciach zemepisných a historických jedni útočisko pred nadvládou iných, ako Horvati a sedmohradskí Románi, zčiasťky aj Česi; zčiasťky podporu pre nadvládu nad inými. U jedných obávajú sa pred potlačením, u iných snaha po potlačovaní pridržia sa kľúčovite hraníc historických a krajinských; ale obecnomyseľnosti niet nikde, a celok, výnimka spoločného jestvovania rozvykláva sa a slabne zo dňa na deň.

A akokoľvek tisnú právo historické do popredia, predsa poľutovania hodným nebo-ráčikom bol by ten, kto by myslel, že politiku v Austrii, čo to v celku, či v krajinách vedie inší záujem a inší smer, nežli záujem a smer *národný*. Nuž prečo že sa nemôže a nemá Austria k tomu zjavne, úprimne a účinnive priznať? Čím ďalej s tým odkladá, tým bujnejšie rozrastie sa zásada historicko-politických individualít, a s ňou bezprávie, páchané na slabších, s týmto bezpráviem ale nebezpečenstvo pre jej jestvovanie.

Austriu zvykli menovať politickou potrebnosťou Európy; uznávam to. Ale prečože ju uznávajú za potrebnosť Európy? preto, že záleží i zemepisne, i politicky i historicky, i národne z tých najrozličnejších častok, a jestliby sa rozpadla, a čiasťky tie

---

⁸ Pri Solferíne vyhralo Rakúsko roku 1866 bitku nad Talianskom, pri Hradci Kráľovej ju prehralo proti Prusku.

⁹ Myslí sa tu na to, ako sa po bitke pri Hradci Kráľovej niektoré nemecké štátiky vzdávali svojej osobitosti v prospech vytvorenia nemeckej jednoty.

nasledujúc svoju či náboženskú, či národnú, či politicko-historickú známku, pridružila by sa národom alebo štátom súrodým, preveľmi premenil by sa stav Európy. Aj samé austrijské národy, menovite slovanské, uznávajú ju za potrebnosť, takže bán Jelačić a Palacký zjavne vyslovili, že keby Austrie nebolo, utvoriť by ju bolo treba. Preto to? Preto, že historické a štátne povolanie Austrie bolo a je, menšie národy chrániť pred potlačením skrze mocnejšie. A toto povolanie Austrie je aj princípom a zákonom jej jestvovania. Dokedy tomuto princípu verná Austria svedomite a spravodlivo koná toto svoje historické povolanie, dovtedy je politicky a človečensko-historicky potrebné aj jej jestvovanie, a niet moci, ktorá by odolala spojeným silám jej pokojným, v spravodlivom spolku šťastných jej národov; kadenáhle ale lebo sa zriekne tohoto povolania, alebo nebude mať vlády konať ho, prestane jej potreba jestvovania a niet moci udržať ju.

Toto sú suché sice, ale nepodvratné aksiómy.¹⁰

Preto štátnici rakúski nech sú na mieste ústrednom, lebo v krajinách, nech uvážia bedlivo a úprimne, či chcú, aby Austria aj naďalej jestvovala, lebo od 1848 štátnici austrijskí tak viedli svoje veci, žeby ich zúmyselne na záhubu Austrie systematickejšie viesť neboli mohli; nech reku uvážia bedlivo a úprimne, či chcú, aby Austria aj ďalej jestvovala; jestli áno, nuž nech odložia na stranu všetky iné ohľady a výhľady, a za východisko a cieľ nech vezmú tu vyvinutý životný princíp jej podľa požiadaviek terajšieho časoducha, a nech monarchii dajú keď aj celkom nový, ale taký organizmus, ktorý národom, ale nie historicko-politickým, lež *rodovým národom* dá úplnú autonómiu; samostatné, jedon druhého nepotlačujúce a potlačovať nemohúce národy v jedon nerozlučiteľný celok spájúcemu sredku ale nech dajú úlohe jeho potrebnú moc, — lebo bez slobody národov a bez mocnej, spravodlivej vlády nemožno teraz štátom jestvovať.

Z rozjímania tohto vyteká samo sebou, že ja pre Austriu nedržím za prospešný ani federalizmus, ani dualizmus, ani centralizmus, ale *centralizmus s federalizmom národov*. Keby som nevidel v nebezpečenstve monarchie aj nebezpečenstvo krajiny uhorskej, a vôbec jej všetkých krajín, a kebych mal pred očami len živorenie od dnes na zajtrá, asnáď bych našiel v tých experimentoch, ktoré pod modernými politickými heslami hlásajú rozličné stránky, možnosť mojej kardinálne náhľady skrze rozličné retorty a zdĺhavými cestami v decimálnych zrnkách previesť v skutočnosť. Ale keď ide monarchii a krajinám o byť lebo nebyť, potrebný je radikálny liek, a taký môže byť len ten, ktorý je panujúcou zásadou svetoducha, t. j. *idea národnosti*; a princípom jestvovania Austrie, t. j. ochrana slabých pred silnejšími, alebo *rovné právo národov*.

Naposledy podotýkam len ešte nasledujúce: *Centralizmus* čistý, keby aj obstál na čas, popudí proti sebe autonómie domáhajúce sa národy a blízkej kríze vystaví monarchiu; *dualizmus* je dvojačistý centralizmus, a Schuselka¹¹ o ňom nedávno už vyslovil, že je rovná cesta k tomu, aby zalitavská čiastka Austrie pripadla Prusku, predlitavská Rusku; proti čomu dľa zmyslu toho vyslovenia ani v korune sv. štefanskej, ani sv. václavskej, ani vo federalistických miešanonárodných skupeninách ochrany niet. — *Federalizmus* ale tak, ako dosiaľ stojí, držiac zásadu historicko-politických individualít za popredné pravidlo, je proti ideí národnosti.

U nás v Uhorskej krem toho historické právo toľko znamená, ako suverenitu a panstvo Maďarov nad všetkými ostatnými národmi. Nám — brat môj drahý, pražský

¹⁰ Bezprostredne platná zásada.

¹¹ Rakúsky štátnik, ktorý sa preslávil roku 1848 svojím horlením za frankfurtský snem, neskoršie sa stal prívržencom federalistického usporiadania Rakúska.

dopisovateľ — je historické právo: taká kytajská hraničná hradba,¹² pre ktorú Vás ani vidieť nemôžeme. Vôbec historické právo a autonómia krajín: národy slovanské v Austrii, čo by priam boli aj jedného a tohože kmena, na večné veky rozhraničuje, a odsudzuje ich k cudzinstvu jedného naproti druhému.

Na nešťastie Austrie, za smerodajné považovala ona, od istého času zásady, ktoré duch sveta už dávno odsúdil, a ktoré práve preto v sebe nosili istý úpadok. Preto sa na nej splnila tá v dejinách sveta neslýchaná udalosť, že v niekoľkých dňoch po slávnom víťazstve pri Custoze odstúpila Benátky,¹³ za ktorých udržanie boj viedla na život a smrť. Možno, že poblúdilost jej štátnikov je tak veľká a jej nešťastie tak osudné, že životadajná organická myšlienka nepríde k uznaniu a neprenikne v živototvorný účinok; — v tej prípadnosti z experimentov, v ktorých sa od 1848. roku vždy v kratších odsekoch kolotáme, nevybŕdne a na tú smutnú prípadnosť buď nám všetkým Pán Boh milostivý.

Ale verím v budúcnosť, a to lepšiu budúcnosť, a preto volám z hlbín srdca svojho: Veni creator spiritus.

125

Článok Štefana M. Daxnera „Štátoprávne otázky“.

Uverejnili PbV, roč. VI, č. 77. Budín 25. septembra 1866.

Autor sa zaoberá rokovaniaми, ktoré rakúsky minister vnútra gróf R. Belcredi viedol po prusko-rakúskej vojne s predstaviteľmi maďarských vládúcich tried o možnostiach rakúsko-maďarského vyrovnania, ktoré považoval za nevyhnutné, pričom upozorňuje na dôležitosť dbať na záujmy nemaďarských národností.

Konečne prišli sme k istote strany tých mnohých vyjednávani gr. Belcrediho¹ s maďarskými stránkami. Alebo lepšie povedano: s jednou maďarskou stránkou, ktorú svet zná pod menom Deákovej.

A facit² týchto vyjednávani je, že zostali bez všetkého výsledku.

Tak hovoria najnovšie zprávy. Ja nesúhlasím so zpravami týmito a tvrdím, že podobné vyjednávania nikdy nemôžu zostať bez výsledku.

A aj teraz nezostali bez neho.

To je pravda, že pomocou týchto vyjednávani neuskutočnili sa, ba ani o stéblo nepokročili zámery vlády, lebo našli tuhý odpor na stránke zástupcov horevyššie menovanej stránky maďarskej; a pravda je ďalej aj to, že zámery stránky Deákovej potkali sa s odporom na strane vlády a odpor ten postavil veľkú prekážku ich uskutočneniu. Hovoria, že „na teraz“, na áno, keď ale na „teraz“, ľahko že i na „potom“.

¹² Veľký čínsky múr.

¹³ Rakúsko, ktoré vyhralo vojnu s Talianskom, muselo mu odstúpiť Benátsko.

¹ Rakúsky štátnik (1823—1902), ktorý bol roku 1864 českým miestodržiteľom a potom rakúskym štátnym ministrom.

² Znamená podstatu.